

تحلیلی بر مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا و ارتباط آن با تاب آوری اقتصادی

حامد رستمی، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

حسین سلیمانی*، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

سید رامین غفاری، دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۹ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۱

چکیده:

بلاایای طبیعی یکی از چالش‌های اصلی برای کشورهای در حال توسعه است، که به اقتصاد محلی منطقه‌ای که با فاجعه روبرو می‌شوند آسیب‌های جدی وارد کرده و باعث خنثی شدن دستاوردهای توسعه می‌شود. با توجه به این که بخش عمده‌ای از بلاایای طبیعی، در نواحی روستایی کشور رخ می‌دهد و درصد زیادی از جمعیت کشور در مناطق روستایی زندگی می‌کنند به لحاظ ضعف امکانات در این نواحی آسیب‌های بسیاری را برای ساکنان روستاها ایجاد می‌کند، توجه به نواحی روستایی در این زمینه اهمیت بسیاری دارد. در فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی، کاربری زمین، ارتباطات، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و رفاهی عمومی و غیره در روستاها را می‌توان از جمله مقوله‌های برنامه ریزی کالبدی برشمرد. اما همه این شاخص‌ها تحت تاثیر ابعاد اقتصادی روستا است. هدف از این پژوهش شناسایی مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا در مرحله اول و بعد بررسی رابطه آن با تاب‌آوری اقتصادی می‌باشد. روش پژوهش حاضر روش ترکیبی بود. بدین منظور با بهره‌گیری از روش پدیدارشناسی برای شناسایی مشکلات اقتصادی استفاده شد و در بخش کمی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان داد مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا، عدم وجود امنیت شغلی، عدم وجود تنوع تولید کار، عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی، عدم وجود امکانات مناسب و عدم وجود زیرساخت‌های مناسب می‌باشد و این مشکلات رابطه معناداری با تاب‌آوری اقتصادی دارند.

کلمات کلیدی: مشکلات اقتصادی، سکونتگاه، تاب‌آوری اقتصادی، بلاایای طبیعی و بخش سورنا.

مقدمه:

در دنیای امروز، عموم مردم به شیوه‌هایی متفاوت از دیگر دوره‌های تاریخ، بحران‌ها را تجربه می‌کنند. در هر بخش خبری تصاویری از آخرین سوانح، صرفنظر از محل وقوع آن، دیده می‌شود. بنابراین اگر امکان آن وجود ندارد که کاملاً سوانح را پیشگیری نمود یا مردم را از پیامدهای آن، در امان قرار داد، برای به حداقل رساندن آشفستگی و خسارات ناشی از آن، چه کار می‌توان کرد؟ مخاطرات طبیعی پتانسیل این امر را دارند که در نبود سیستم‌های تقلیل مخاطرات به سوانحی هولناک بدل شوند (چادها^۱ و همکاران، ۲۰۰۷). در طی سالهای گذشته، جهان شاهد برخی از مخاطرات پیش‌بینی نشده طبیعی چون تسونامی آسیا، گردباد کاترینا و زمین‌لرزه سیچوان چین بوده است. اگرچه برخی از ابزارهای پیش‌بینی کننده به کار گرفته شده‌اند، اما واقعیت این است که مخاطرات آتی را نمی‌توان بر اساس شواهد پیش‌بینی کرد و همچنین نمی‌توان به راحتی حالت، اندازه و مکان این مخاطرات را از پیش بیان کرد. بنابراین افزایش یا بهبود توان ظرفیتی یک سیستم برای ایستادگی و بازیابی در برابر مخاطرات بسیار مهم است. در حال حاضر بسیاری از سازمانهای دولتی و غیردولتی تقویت تاب‌آوری گروهها و جوامع را در اولویت قرار داده و به این امر از طریق تحقیق، تهیه و توسعه برنامه‌ها، سیاستگذاری‌ها و همچنین از طریق اقدامات آموزشی به مدیریت سوانح پرداخته‌اند مثلاً EMA مدیریت اضطراری استرالیا^۲ ایجاد تاب‌آوری فردی و اجتماعی را، اولویت فعلی تحقیقات خود می‌داند.

در سطح بین‌المللی نیز اقدامات موازی چندی جهت ایجاد چارچوبی برای کاهش خطر بحران به شروع شد. در سال ۱۹۹۰ با نام دهه بین‌المللی کاهش سوانح طبیعی (IDNDR) شروع شد. در سال ۱۹۹۴، کنفرانس جهانی کاهش بحرانهای طبیعی در یوکوهاما ژاپن برگزار شد که به عنوان اولین کنفرانس جهانی سازمان ملل بود که بطور خاص، کاهش خطر سوانح و اهمیت ابعاد اجتماعی آسیب‌پذیری را ابعاد انسانی کاهش خطر، مورد توجه و تمرکز در سطوح بین‌المللی مطرح می‌کرد. تا پایان دهه IDNDR ابعاد انسانی کاهش خطر، مورد توجه و تمرکز در سطوح بین‌المللی قرار گرفت که این امر باعث ایجاد تفکری جدید به جای تفکر مهندسی که قبلاً حکم فرما بود شد.

بیانیه هزاره ۲۰۰۰ توسعه دیگر در حوزه بین‌الملل و همراهی اهداف توسعه هزاره بود. این اهداف اکنون به عنوان معیاری برای تمامی کشورهای عضو جهت ارزیابی پیشرفت خود در چارچوب جهانی کاهش فقر تبدیل شده است (ویسنر، ۲۰۰۴). بدین ترتیب و به عنوان نمونه در منابع فدرال آمریکا، نوع نگرش به سوانح و مخاطرات از آسیب‌پذیری بحران به تاب‌آوری در برابر بحران تغییر کرده که آن بعنوان بیان مثبت‌تر درگیری اجتماع با کاهش مخاطرات طبیعی بوده است.

برای عمل بین سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۵ که در کنفرانس جهانی هیوگو در کوبه ژاپن در مورد کاهش بحران در سال ۲۰۰۵ مطرح شد، برداشته است. در این ارتباط از زمان تصویب این چهارچوب قانونی طرح هیوگو در راهبرد بین‌المللی کاهش سوانح سازمان ملل متحد (UNISDR) هدف اصلی برنامه ریزی برای تقلیل خطر مخاطرات و سوانح، علاوه بر کاهش آسیب‌پذیری به نحوی بارزی به سمت افزایش و بهبود تاب‌آوری در جوامع گرایش پیدا کرده است.

در این چارچوب نیاز به ایجاد جوامع تاب‌آور به وسیله روشهایی چون:

- ۱- یکپارچگی در دیدگاههای کاهش آسیب‌پذیری؛ ۲- افزایش ظرفیت محلی جهت ایجاد تاب‌آوری و ۳- یکپارچه کردن کاهش خطر با طراحی و اجرای آمادگی اضطراری، واکنش، بازتوانی و برنامه‌های بازسازی در جوامع تحت تاثیر قرار گرفته مشخص شده است.

1. Chadha et al

2. Emergency Management Australia

بلايای طبیعی یکی از چالش‌های اصلی برای کشورهای در حال توسعه است، که نه تنها باعث مرگ و میر افراد و درد و رنج عاطفی بازماندگان می‌شود، بلکه به اقتصاد محلی منطقه‌ای که با فاجعه روبرو می‌شوند نیز آسیب‌های جدی وارد کرده و باعث خنثی شدن دستاوردهای توسعه می‌شود. با توجه به گزارش سازمان ملل متحد از حوادث، در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱ بر اثر بلايای طبیعی، بالغ بر ۱,۱ میلیون نفر کشته شده‌اند و بیش از ۱۳۸ میلیارد دلار نیز خسارات مادی بر جای مانده است (نامری و همکاران^۱، ۲۰۱۴). از طرفی امروزه وقوع مخاطرات طبیعی به عنوان پدیده‌ای تکرارپذیر محسوب می‌شود که در برخی از مواقع با آسیب‌های شدید مادی معنوی همراه است. به همین دلیل اندیشمندان و متخصصان دانشگاهی و برنامه‌ریزان تلاش می‌کنند با مبنا قراردادن رویکردها و الگوهای مختلف در راستای کاهش خسارت‌های مخاطرات طبیعی برنامه ریزی‌های مناسبی انجام دهند. نظریه پردازان بر این باورند که بسیاری از تمدن‌های بزرگ تاریخ از جمله مایاها، نوس‌ها، مینوان‌ها و امپراطوری قدیمی حصری‌ها در نهایت به وسیله دشمنانشان و تأثیرات مخاطرات طبیعی (مانند سیل، خشکسالی، زلزله، سونامی و...) به زانو درآمده‌اند. امروزه دولت‌ها برای کاهش اثرات مخاطرات طبیعی، راهبردهای متنوعی را در پیش می‌گیرند. یکی از این رویکردها، تاب آوری در برابر مخاطرات طبیعی است.

مفهوم تاب آوری ارمغان تحول مدیریت مخاطرات دهه حاضر است. امروزه دیدگاه‌ها و نظریه‌های مدیریت سوانح و توسعه پایدار هم به دنبال ایجاد جوامع تاب آور در برابر مخاطرات طبیعی است (رمضان زاده، ۱۳۹۶). از این رو از دیدگاه بسیاری از محققان تاب آوری یکی از مهمترین موضوع‌ها برای رسیدن به پایداری است. تاب آوری به منزله راهی برای تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت‌های آنها مطرح می‌شود و تعاریف، رویکردها، شاخص‌ها و الگوهای سنجشی متفاوتی درباره آن شکل گرفته است (نوری و سپهوند، ۱۳۹۵: ۲۷۵). تاب آوری عبارت است از توانایی یک اجتماع یا گروه‌ها در کنترل و هدایت شوک‌ها و اختلالات خارجی ناشی از تغییرات محیطی، سیاسی و اجتماعی (میرو، ۲۰۱۵). تاب آوری توانایی یک سیستم اجتماعی برای عکس العمل و بهسازی خود بعد از حادثه است و مشمول قابلیت‌های بالقوه‌ای می‌شود که سیستم را قادر می‌سازد فشارهای وارد شده در اثر حادثه را جذب کند و بتواند از عهده یک رویداد و پسر رویدادهای آن برآید (کاتر و همکاران، ۲۰۰۸). تاب آوری ظرفیت یک جامعه یا اجتماع برای انطباق در مقابل بروز یک خطر است (بیلین و ویلکینسون^۲، ۲۰۱۵). میزان تاب آوری یک محیط به این معناست که محیط تا چه اندازه در برابر عامل مانند زلزله، سیل می‌تواند به آرامی مرحله انتقال به یک محیط جدید را سپری کند و به محیطی پایدار تبدیل شود (پتاک، ۲۰۰۲). بحث تاب آوری در مطالعات شهری و روستایی به دنبال کاهش آسیب‌های مطرح شده است (تیلو لانگ^۳، ۲۰۱۰).

با توجه به این که بخش عمده‌ای از بلايای طبیعی، در نواحی روستایی کشور رخ می‌دهد و درصد زیادی از جمعیت کشور در مناطق روستایی زندگی می‌کنند به لحاظ ضعف امکانات در این نواحی آسیب‌های بسیاری را برای ساکنان روستاها ایجاد می‌کند، توجه به نواحی روستایی در این زمینه اهمیت بسیاری دارد. چرا که سطح اجتماعی - اقتصادی روستاها و ضعف سازه‌ها، این مناطق را در برابر بلايا بسیار آسیب‌پذیر کرده است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵). توجه به تاب آوری روستا از اهمیت چندانی برخوردار است. روستاهای تاب آور از طریق تعمیق درک از وضعیت موجود و حرکت به سمت راهکارهای پایدارتر می‌توانند نقطه عزیمت مناسبی فراهم کنند. این رویکرد به پیوند فرآیندهای اقتصادی، اجتماعی با فرآیندهای زیست محیطی کمک کرده و از آسیب‌پذیری فضایی، اقتصادی (مبنای پژوهش حاضر) و اجتماعی روستاها جلوگیری نموده و در نتیجه منجر به افزایش ظرفیت برای مقابله با تغییرات آهسته و ناگهانی است که در روستاها به خصوص در شرایط بحران رخ می‌دهند.

1. Namari and Alzaghal
2. Beeline and Wilkinson
3. Thilo Lang

از این روست که تبیین رابطه تاب آوری در برابر سوانح و بلایای روستایی (طبیعی و انسانی) کاهش اثرات آن، با توجه به نتایجی که در بر خواهد داشت و تأکیدی که این تحلیل بر بعد تاب آوری دارد از اهمیت بالایی برخوردار است (مقناضیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۶). تاب آوری به عنوان مجموعه‌ای از ظرفیت‌ها می‌تواند از طریق مداخلات و سیاست‌ها توسعه یابد که به نوبه خود به ایجاد و افزایش توانایی جامعه در پاسخ و بازیابی در مقابل حوادث کمک می‌کند. در تاب آور ساخت جامعه، تمرکز و توجه به ظرفیت‌های تطبیفی - که بخشی از فرایند بازگشت به شرایط قبل از وقوع بلایا است - تحت تاثیر عواملی مانند عوامل اجتماعی، اقتصادی، نهادی، زیرساختی و جامعه است، که در پاسخ به تغییراتی که پس از وقوع خطر به وجود می‌آید، اهمیت زیادی دارد (داداش پور و عادل، ۱۳۹۴: ۷۶). لذا آنچه حائز اهمیت است، ارزیابی جوامع از لحاظ پایداری و برخورداری از شرایط اقتصادی است که در نتیجه کمبودها و میزان آسیب پذیری‌ها در جوامع مشخص خواهد شد. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش به ارائه الگویی تاب آوری اقتصادی برای سکونتگاه‌های روستایی بخش سورنا استان فارس می‌پردازد.

تاب آوری روستایی در بعد اقتصادی می‌تواند رویکردی تسهیل کننده برای دستیابی به توسعه و به عبارتی بهبود شرایط زیستی ساکنان و بهبود کیفی شرایط زندگی در محیط باشد (ویسی شاکری، ۱۳۹۷). اگر در حیطه اقتصادی، تنوع بخشی در فعالیت اقتصادی صورت گیرد و جامعه روستایی از اقتصاد تک محصولی که بیشتر بر بعد کشاورزی تأکید می‌کند، به سوی تنوع بخشی گام بردارد باعث تاب آوری مناطق روستایی می‌شود.

امروزه در عرصه برنامه ریزی روستایی بر مفهوم تاب آوری اقتصادی روستاها به منظور کاستن، مقابله و بازسازی نظام روستایی در مقابل بحران و کاهش شرایط آسیب پذیر آن تأکید می‌گردد. در این ارتباط در طی دهه اخیر تمرکز از مقابله با شرایط و رخدادهای طبیعی به کنار آمدن و زندگی با آنها تغییر یافته است که در قالب تاب آوری مورد توجه قرار گرفته است (رکن‌الدین، ۲۰۱۴). اگر چه در فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی، ابعاد کالبدی تاب آوری روستاها از اهمیت ویژه‌ای برخوردارست و کاربری زمین، ارتباطات، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و رفاهی عمومی و غیره در روستاها را می‌توان از جمله مقوله‌های برنامه‌ریزی کالبدی برشمرد (وانا و سوفی، ۲۰۱۶). اما همه این شاخص‌ها تحت تاثیر ابعاد اقتصادی روستا است. به عبارتی تاب آور بودن روستا در برابر بلایای طبیعی می‌تواند سبب شکل‌گیری این امکانات، تجهیزات زیربنایی در روستاها شود. در واقع وضعیت مطلوب شاخص‌های اقتصاد سکونتگاه‌های روستایی نقش به‌سزایی در افزایش تاب آوری کالبدی نقاط روستایی و مقاومت و بازسازی آنها در برابر بحران‌های طبیعی و اقتصادی دارد که همواره بر عملکرد مطلوب نظام روستایی شوک و فشار وارد می‌کنند. لذا در این پژوهش تاب آوری اقتصادی روستاهای بخش سورنا مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. بخش سورنا یکی از بخش‌های شهرستان رستم در استان فارس ایران به مرکزیت کوپن است. بررسی میدانی و مطالعاتی در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد نواحی روستایی بخش سورنا با مسائل و مشکلاتی از جمله؛ کسری هزینه خانوارها، بالا بودن نسبت بی‌سوادی، تخلیه روستاها، بالا بودن نسبت بیکاری، بالا بودن بعد خانوار و غیره مواجه هستند که این مسائل و مشکلات موانعی را بر سر راه توسعه روستایی به وجود آورده‌اند (رستمی، ۱۳۹۳). ۱۱۰ روستا و آبادی در بخش سورنای شهرستان رستم قرار دارد که همگی آنها دارای محرومیت زیادی در ابعاد مختلف اقتصادی هستند. قطعاً اگر بحرانی در منطقه و بخش صورت گیرد بخش وسیعی از منطقه را در ابعاد انسانی و محیطی، اقتصادی و ... درگیر می‌کند لذا سنجش مشکلات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در بخش سورنا اجتناب ناپذیر است.

تاب آوری اقتصادی ایستا توانایی یک سیستم در حفظ وظیفه‌اش (مانند تداوم تولید) هنگام بروز شوک است. این تعریف با مساله بنیادی اقتصاد، یعنی تخصیص کارای منابع هم تراز است که هنگام وقوع فجایع تشدید می‌شود. دلیل اینکه به عنوان ایستا تعریف می‌شود، این است که می‌تواند بدون تعمیر و بازسازی که نه فقط سطح جاری فعالیت اقتصادی را تحت تاثیر قرار می‌دهد، بلکه اینکه می‌تواند مسیر زمانی آینده آن را نیز تحت تاثیر قرار دهد به دست آید.

یک تعریف عمومی تر که ملاحظات پویا را دربر می گیرد و می تواند تاب آوری اقتصادی پویا نامیده شود، «سرعتی است که یک سیستم از یک شوک شدید بهبود پیدا می کند تا حالت مطلوبش را به دست آورد.» این مفهوم هم چنین شامل مفهوم ریاضی یا ثابت سیستم است، زیرا دلالت بر این دارد که سیستم توانایی بازگشت به عقب را دارد. این نوع تاب آوری نسبتاً پیچیده تر است، زیرا مساله سرمایه گذاری بلندمدت همراه با تعمیر و بازسازی را شامل می شود که فرآیندهایی قابل اجرا برای مراحل بعد از حادثه هستند. تاب آوری هم از محرک های داخلی و هم از محرک های تصمیمات سیاست عمومی یا خصوصی ناشی می شود. (میلیتی، ۱۹۹۹) در زمان بحرانها، توانایی جذب زیان یا بهبود سریع می تواند عملکردی (ذاتی) یا اکتسابی (تطبیقی) باشد. تاب آوری ذاتی اشاره به توانایی معمولی مقابله با بحرانها دارد (برای مثال موجودی انبار، توانایی بنگاههای فردی که نهادهای دیگر را جایگزین کنند یا توانایی بازارها که منابع را در واکنش به علایم قیمتی تخصیص مجدد بدهند). این توانایی ها می تواند قبل از حادثه افزایش پیدا کند. برای مثال، برنامه ریزی بهبود و واکنش اضطراری، استراتژیهای تاب آوری ذاتی را افزایش می دهد.

تاب آوری اقتصادی

اشاره به تنوع اقتصادی جامعه از جمله در زمینه اشتغال، تعداد کسب و کار و توانایی پس از یک فاجعه دارد. در اقتصاد، تاب آوری به عنوان واکنش و سازگاری ذاتی افراد و جوامع در برابر مخاطرات بطوری که آنها را قادر به کاهش خسارات زیانهای بالقوه ناشی از مخاطرات سازد تعریف می شود (روس، ۲۰۰۵).

روش پژوهش:

با توجه به هدف و ماهیت این پژوهش از روش ترکیبی استفاده شد در بخش کیفی از نوع پدیدار شناسی استفاده می شود و در بخش کمی از روش همبستگی استفاده می شود.

در رویکرد کیفی از روش نمونه گیری هدفمند استفاده می شود. چون پدیدارشناسی به توصیف معانی یک مفهوم یا پدیده از دیدگاه عده ای از افراد براساس تجارت آنان در مورد آن پدیده می پردازد. بنابراین در پی فهم تجارب مشترک عده ای از افراد است. بنابراین در تحقیقات مدیریت و علوم اجتماعی معمولاً از دیدگاه گروهی از خبرگان استفاده می شود که با روش نمونه گیری هدفمند انتخاب می شوند. داده ها از افرادی گردآوری می شوند که تجاربی در خصوص پدیده مورد نظر دارند. اغلب گردآوری داده ها در مطالعه های پدیدارشناختی، شامل مصاحبه های عمیق با خبرگان می شود. پولکینگ هورنه (۱۹۸۹) ذکر کرده که مصاحبه با ۵ تا ۲۵ نفر که تجربه کامل پیرامون پدیده مورد نظر را دارند، کافی است و در بخش کمی ۳۸۴ نفر به شیوه تصادفی انتخاب شدند.

محیط پژوهش

محیط پژوهش شامل روستای سورنا در شهرستان رستم می باشد.

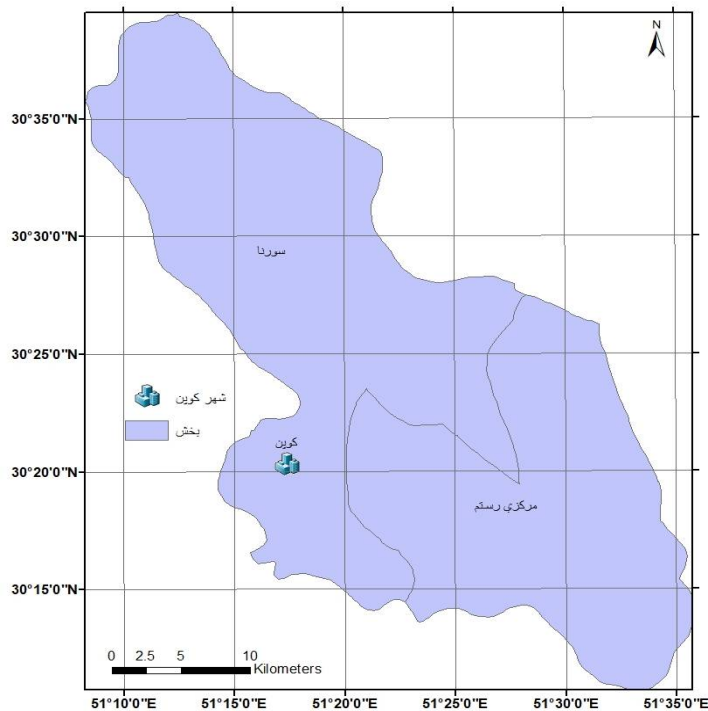
بخش سورنا یکی از کهن ترین منطقه باستانی به شمار می آید و تمدن های پیش از تاریخ این بخش مربوط به هزاره پنجم تا ششم پیش از میلاد و در عصر نوسنگی و همچنین تمدن تاریخ میلادی آن به هزاره بیش از میلاد و تمدن اسلامی آن مربوط به قرن آغازین اسلامی برآورد می گردد که بیش از این آراینها در اقصی نقاط بخش پابرجا بودند که می توان به نقش برجسته مادر و دختر و قلعه توس و.. در آن اشاره کرد.

بخش سورنا دارای سابقه تاریخی می باشد که یکی از توابع شهرستان رستم بخش جدا شده شهرستان ممسنی می باشد که پوشیده از مناظر بسیار زیبا است و ابتدای آن از پل بریم که یکی از شاهکارهای مهندسی که طغیان آب رودخانه تالاب سرآب سیاه و تنگ شیور مهار می کرده آغاز می گردد و کوتاه ترین مرز بین دو استان فارس و کهگیلویه و بویر احمد می باشد که طبیعت خاص در دوطرف آن مانند بال پروانه است و دارای تفرجگاه ها و چشمه سارهای جوشنده (چشمه انجیری مرسخون سفلی، سرچشمه

گجستان، آبشار پای توف) محل خوبی برای استراحت و تفریح گردشگران و مسافران می‌باشد. چشم انداز این منطقه رودخانه، کوه و آثار تاریخی می‌باشد و دارای بقاء متبرکه و مساجد می‌باشد و جمعیتی بالغ بر هفده هزار نفر می‌باشد که بالغ بر ۱۱۰ روستا و آبادی می‌باشد که شغل اکثر مردم کشاورزی و دامداری بوده است.

نقشه (۱): موقعیت شهرستان رستم در استان فارس

نقشه (۲): نقشه موقعیت بخش سورنا در شهرستان رستم

یافته‌ها:

با توجه به روش تحقیق پدیدارشناسی که مبتنی بر الگوی استیویک - کولایزی - کن می‌باشد مراحل ذیل جهت تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی صورت پذیرفته است:

الف) مرحله اول: در این مرحله محقق سعی نمود واژه‌ها و جملات مرتبط با پدیده مورد نظر را از متن مصاحبه‌ها استخراج نموده و براساس اطلاعات جمع آوری شده و با حذف مفاهیم اضافه تعداد ۴۸ مفهوم بدست آمد.

سازماندهی دسته‌های هم مفهوم

در این مرحله محقق اظهارات معنی دار استخراج شده را در دسته‌های هم مفهوم سازماندهی و مرتب نموده است. این دسته بندی در جدول (۲) ارائه گردیده است.

جدول (۱): اظهارات معنی دار استخراج شده

ردیف	مفاهیم طبقه بندی شده	کد
۱	بیکاری	۱-۳
۲	عدم اشتغال	۴
۳	درآمد پایین	۵-۶
۴	موانع کشاورزی	۷-۱۱
۵	نبود امکانات کشاورزی	۱۲-۲۱
۶	نبود امکانات دامپروری	۲۲-۲۳
۷	نبود صنایع تبدیلی	۲۴
۸	نبود صنایع دستی	۲۵
۹	عدم وجود نقدینگی	۲۷-۲۹
۱۰	ضعف سیستم های بانکی	۳۰-۳۲
۱۱	کمبود آب	۳۳-۳۶
۱۲	کمبود امکانات کالبدی	۳۷-۴۰
۱۳	کمبود امکانات رفاهی	۴۱-۴۴
۱۴	کمبود زیرساخت های اولیه	۴۵-۴۷
۱۵	موقعیت مکانی	۴۸

مرحله دوم:

در این مرحله محقق مفاهیم بدست آمده از مرحله قبل را به درون توضیحی جامع تر که کلیه مطالب و جزئیات پدیده مورد نظر باشد می‌برد.

جدول (۲): مضمون‌های ساده شده در دسته‌های هم مفهوم

مضمون	مقوله	ردیف
مشکلات مربوط به اشتغال مشکلات مربوط به درآمد	بیکاری	۱
	عدم اشتغال	۲
	درآمد پایین	۳
مشکلات بخش کشاورزی مشکلات بخش دامپروری مشکلات بخش صنعت	موانع کشاورزی	۴
	نبود امکانات کشاورزی	۵
	نبود امکانات دامپروری	۶
	نبود صنایع تبدیلی	۷
عدم سرمایه گذاری مناسب ضعف سیستم های بانکی	عدم وجود نقدینگی	۸
	ضعف سیستم های بانکی	۹
نبود آب کافی و مناسب نبود خدمات مناسب نبود امکانات رفاهی	کمبود آب	۱۰
	کمبود امکانات کالبدی	۱۱
	کمبود امکانات خدماتی	۱۲
	کمبود امکانات رفاهی	۱۳
مشکلات کالبدی مناسب نبودن موقعیت مکانی	کمبود زیرساخت های اولیه	۱۴
	موقعیت مکانی	۱۵

د) مرحله سوم

پژوهشگر در این مرحله تلاش نموده است یک توصیف واقعی از مرحله قبل بوجود آورد که نتیجه آن در جدول (۳) ارائه گردیده

است

جدول (۳): مشکلات اقتصادی روستای سورنا

تم	مضمون	کد
عدم وجود امنیت شغلی	مشکلات مربوط به اشتغال	۱
	مشکلات مربوط به درآمد	۲
عدم وجود تنوع تولید کار	مشکلات بخش کشاورزی	۳
	مشکلات بخش دامپروری	۴
	مشکلات بخش صنعت	۵
عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی	عدم سرمایه گذاری مناسب	۶
	ضعف سیستم های بانکی	۷
عدم وجود امکانات مناسب	نبود آب کافی و مناسب	۸
	نبود خدمات مناسب	۹
	نبود امکانات رفاهی	۱۰
عدم وجود زیرساخت های مناسب	کمبود زیرساخت های اولیه	۱۱
	مناسب نبودن موقعیت مکانی	۱۲

۵) **مرحله چهارم:** در انتها مرحله پنجم تجزیه و تحلیل کلایزی انجام گرفت و با مراجعه به شرکت کنندگان به بازخوانی و مرور مفاهیم عمده ثبت شده پرداخته تا وثوق اطلاعات تضمین گردد.

بخش کمی:

برای بررسی آسیب پذیری اقتصادی روستاهای بخش سورنا در مواقع بحران از آزمون t و شاخص میانگین استفاده شد.

جدول (۴): شاخص‌های مرکزی میزان آسیب پذیری اقتصادی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
میزان آسیب پذیری اقتصادی	۳۹۴	۴/۸	۱/۷۸

جدول (۵): آزمون t برای بررسی میزان آسیب پذیری اقتصادی

متغیر	T	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان آسیب پذیری اقتصادی	۹۸/۵	۳۹۳	۰/۰۰۰۱

جدول ۴ میانگین (۴/۸) را برای میزان آسیب‌پذیری اقتصادی نشان می‌دهد و جدول ۵ میزان t را نشان می‌دهد که میزان تی، ۹۸/۵ و سطح معناداری ۰/۰۰۰۱ می‌باشد.

برای بررسی میزان تاب آوری اقتصادی روستاهای بخش سورنا در مواقع بحران از آزمون t استفاده شد.

جدول (۶): بررسی شاخص‌های مرکزی میزان تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
میزان تاب آوری	۳۹۴	۲/۸	۱/۲۴

جدول (۷): آزمون t برای بررسی میزان تاب آوری اقتصادی

متغیر	T	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان تاب آوری	۴۴/۹	۳۹۳	۰/۰۰۰۱

جدول ۶ میانگین (۲/۸) را برای میزان تاب آوری اقتصادی نشان می‌دهد و جدول ۷ میزان t را نشان می‌دهد که میزان تی، ۴۴/۹ و سطح معناداری ۰/۰۰۰۱ می‌باشد.

برای بررسی رابطه مشکلات اقتصادی با تاب آوری از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول (۸): رابطه عدم وجود امنیت شغلی و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم امنیت شغلی	۳۹۴	۰/۷۲	۰/۰۰۲

جدول ۸ رابطه امنیت شغلی و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۷۲ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۲ رابطه معنادار است.

جدول (۹): رابطه عدم وجود تنوع تولید کار و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود تنوع تولید کار	۳۹۴	۰/۶۴	۰/۰۱

جدول ۹ رابطه عدم وجود تنوع تولید کار و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۶۴ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۱ رابطه معنادار است.

جدول (۱۰): رابطه عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی	۳۹۴	۰/۳۵	۰/۰۵

جدول ۱۰ رابطه عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۳۵ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۵ رابطه معنادار نیست.

جدول (۱۱): رابطه عدم وجود امکانات مناسب و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود امکانات مناسب	۳۹۴	۰/۷۵	۰/۰۱

جدول ۱۱ رابطه عدم وجود امکانات مناسب و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۷۵ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۱ رابطه معنادار است.

جدول (۱۲): رابطه عدم وجود زیرساخت‌های مناسب و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود زیرساخت‌های مناسب	۳۹۴	۰/۸۱	۰/۰۰۰۱

جدول ۱۲ رابطه عدم وجود زیرساخت‌های مناسب و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۷۲ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۲ رابطه معنادار است.

بحث و نتیجه گیری:

امروزه تحلیل و افزایش تاب آوری اقتصادی نسبت به سوانح طبیعی به حوزه‌های مهم و گسترده تبدیل شده است به طوری که در حال حاضر از حرکت همزمان و متقابل توسعه‌ی پایدار و مدیریت سوانح به سمت افزایش تاب آوری بحث می‌شود. بر این اساس، تحلیل و افزایش تاب آوری به ویژه تاب آوری اقتصادی سیستم‌های انسانی و محیطی در برابر سوانح طبیعی در مسیر نیل به آرمان توسعه‌ی پایدار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است.

نتایج به دست آمده از قسمت کیفی پژوهش به شناسایی مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا پرداخت که مشکلات عدم وجود امنیت شغلی، عدم وجود تنوع تولید کار، عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی، عدم وجود امکانات مناسب و عدم وجود

زیرساخت‌های مناسب بودند.

نتایج به دست آمده از بخش کمی نشان داد بین مشکلات اقتصادی از جمله عدم امنیت شغلی، عدم وجود تنوع تولید کار، عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی، عدم وجود امکانات مناسب و عدم وجود زیرساخت‌های مناسب با تاب آوری اقتصادی روستاهای بخش سورنا رابطه وجود دارد.

با توجه به اینکه عامل توانایی به شرایط مناسب بیشترین تاثیر را در روستاهای بخش سورنا دارد می‌توان با ایجاد زمینه‌های لازم به منظور آموزش و افزایش آگاهی، گسترش فرهنگ ایمنی و آمادگی مسئولان و مردم در برابر سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه بویژه خطر زلزله؛ توانمندسازی روانی روستاییان برای مقابله با مخاطرات طبیعی، گسترش و تقویت مطالعات علمی و تحقیقاتی همه جانبه و هماهنگ برای شناخت و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه ساماندهی و حمایت از مراکز علمی و تحقیقاتی؛ ایجاد مدیریت و سازماندهی لازم برای آمادگی، مقابله و اقدام مؤثر جهت کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و ایجاد فرماندهی واحد بحران با مسئولیت رئیس جمهور تا پایان دوره بحران؛ تدوین و اجرای برنامه‌های جامع علمی به منظور بازتوانی روانی و اجتماعی آسیب‌دیدگان و بازسازی اصولی و فنی مناطق آسیب‌دیده فراهم آورد.

برای افزایش دانش و آگاهی یکی از راههای کاهش خطرات ناشی از سوانح، ارتقای سطح آگاهی و ایجاد آمادگی در بین قشرهای مختلف جامعه است. مشارکت مردم در اقدامات و آمادگی و ایمن سازی در مقابله با سوانح طبیعی اجرای طرح‌های مهارتی و نحوه سازگاری در بحران برای ساکنان، بالابردن سطح آگاهی ساکنان در مورد سوانح طبیعی و ماهیت‌های آن اجرای طرح‌های آموزش همگانی در شهر، ارائه آموزش‌های پیش از مخاطرات برای افزایش آگاهی روستاییان از جمله اقدامات می‌باشد.

برای افزایش توانایی و حمایت مالی می‌توان توجه ساکنان شهر در بیمه کردن اماکن خود با استفاده از طرح‌های تشویقی برای توجه بیشتر به مسائل اقتصادی و اجتماعی، توجه ساکنان برای پیش بینی اتفاقات احتمالی در آینده به خصوص وقوع زلزله و سیل و توجه به پس انداز، ارائه خدمات بانکی مناسب جهت بازسازی منطقه پس از بحران، توجه به اهمیت بیمه و آگاه‌سازی مردم برای مواقع بحران و افزایش میزان وامها جهت نوسازی برای خانواده‌های ساکن در روستاها با بهره کمتر و یا حداقل برابر با وامهای ساخت و خرید مسکن جدید را نام برد.

برای بحث اشتغال و درآمد انجام تحقیقات اقتصادی در شهر برای مشخص شدن مشاغل مورد نیاز و استفاده از نیروی کار جوان، کشاورزی و دامپروری به شکل مدرنیته در روستاهای بخش سورنا، تک محصولی نبودن، توجه بیشتر به صنایع دستی، سرمایه گذاری بخش خصوصی و عمومی برای اشتغال زایی جدید و اقداماتی برای کاهش فقر و بیکاری، به خصوص در روستاهای کم جمعیت سورنا و مناطق حاشیه‌ای را می‌توان نام برد.

منابع

Al-Nammari, Fatima; Alzaghal, Mohamad (2014). Towards local disaster risk reduction in developing countries: Challenges from Jordan, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 1.

Beilin, R. & Wilkinson, C. (2015). Introduction: governing for urban resilience. *Urban Studies Journal limited*, 9(2), 38-51

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., et al. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598-606.

Cutter, Susan L., Kevin D. Ash, Christopher T. Emrich(2014). The geographies of community disaster resilience. *Global Environmental Change* 42, 27-00.

Dadashpour, Hashem and Adeli, Zeinab (1394). Assessing resilience capacities in Qazvin urban complex, *Journal of Crisis Management*, Volume 4, Number 8: 84-73.

Kelin, R. J., and F. Nicholls., 2003. Thomalla, Resilience to natural hazards: how useful is this concept? *Environmental Hazards*, 5(1 -2): 35-45

Mohammadi Ostad Kalayeh, Amin; Bayat, Nasser; Khorasani, Mohammad Amin; Nik Rosh, Raheleh (1395). Recognition and analysis of the factor affecting the recession of carpet weaving industry in rural areas from the perspective of carpet weavers in Gonbad Kavous, No. 30: 55-69.

Namjooyan, Farrokh, Razavian, Mohammad Taghi, Sarvar, Rahim (2017) Binding urban resilience for the future management of cities, *Geographical Quarterly of the Land*, Volume 14, Number 55: 95-81.

Nouri, Hedayatullah, Sepahvand, Farkhondeh (2016) Analysis of resilience of rural settlements against natural hazards with emphasis on earthquake (Case study: Shirvan village of Boroujerd city), *Quarterly Journal of Rural Research*, Volume 7, Number 2.

Petak, W. (2002). Earthquake resilience through mitigation: a system approach. Paper presented at the International Institute for Applied Systems Analysis, 12 Sep 2002, Laxenburg, Austria

Ramezanzadeh Lesboui, Mehdi, Badri, Seyed Ali (2014) Explaining the socio-economic structures of local communities resilience to natural disasters with emphasis on floods; Case study: Cheshmeh Kileh Tonekabon and Sardabroud tourist basins of Kelardasht, *Geography (Scientific, Research and International Quarterly of the Iranian Geographical Society)*, New Volume, Twelfth Year, No. 40.

Roknaldin E(2014), A. An analysis of the role of livelihoods in resilience of rural households in drought conditions. *Rural Studies*, 2014, Vol.5, No. 3, pp. 639-662.

Rose, A, (2005), "Analyzing terrorist threats to the economy: a computable general equilibrium approach", In: Richardson, H., and Gordon, P., Moore, J. (Eds.), *Economic Impacts of Terrorist Attacks*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, pp. 196-217.

Rostami, Hamed (2014) Investigating the factors affecting the underdevelopment of villages in Sorena district of Rostam city, Master Thesis, Islamic Azad University, Marvdasht Branch.

Thilo Lang(2010), *Urban Resilience and New Institutional Theory – A Happy Couple for Urban and Regional Studies?*

Veisi, Farzad, Shakeri, Bahar (2016) Assessing the Physical Resilience of Rural Settlements from the Perspective of Dehyaran, *Quarterly Journal of Rescue and Relief*, Year 8, No. 4: 124-103.

Wana, M & Sofi neyestan(2016), M, Assessment of resilience in urban factor (case study: sirous neighborhood Tehran), 1st National Symposium on Key Issues in Civil Engineering, Architecture and Urban Development, Gorgan, Department of Education and Research Pars Barogsters Engineering Company, Farhangian University of Golestan Province.

Holling, C.S., & Walker, B.H. (2003). Resilience defi ned. In *International Society of Ecological Economics (Eds.)*, *Internet encyclopedia of ecological economics*. Retrieved from <http>.